

Lator ének

(I. rész)

Emlékszem, Újvidéken 1992. január másodikán szikrázóan süttött a téli nap. Vékás Jánossal, „toronyszobájában” kávé szűrőcsöve éppen ügyes-bajos dolgainkat tárgyaltuk, amikor búgott a telefon: Ágoston András egy kis zentai útújívezésre invitálta Jánost dr. Körmendi Ferenc parlamenti képviselőkhöz, a neves atomkutatóhoz. Vékás valami miatt nem tudott elmenni, erre Ágoston engem hívott, amit én nyomban elfogadtam, azzal a feltétellel, hogy még aznap éjjel vissza szeretnék térni Temerinbe.

Később Vékástól felmentünk Ágostonék kamenicai albérletébe, autóba ültettük Marit (Ágoston feleségét) és a kisgyereket — utóbbit aztán a temerini nagyszülőknél hagyták. Menet közben én is benéztem a házukba. Feleségem nem volt otthon, hagytam hát egy üzenetet a számára, hogy Zentán leszek, megraktam szénrel a kályhát, és továbbmentünk, azzal, hogy Mari engem majd hazahoz, Bandi viszont Zentán alszik.

Az útújívezés nehézkesen indult. A vendéglátót nem találtuk otthon, édesanyja azonnal egy hatalmas, rosszul fűtött szobába terelt bennünket. Sokáig várakoztunk – dr. Körmendi éppen a zentai VMDK szakos gyűlésén volt —, én különféle matematikai szakkönyveket nézegettem, inkább esztétikai élvezetet mérítve a függvényekből és ábrákból, mintsem érte, hogy voltaképpen mit is olvasok. Aztán újabb vendégek érkeztek, többek között Feri egyik barátnője, majd hamarosan befutott a házigazda is, immár a hírrel, hogy feleségem azt üzenete, *ne menjek haza*. Az éppen oldódni kezdő hangulatot ez azután végképp lehűtötte. Ha a hír igaz, ez annyit jelent, hogy megkaptam a behívót. Ezután körülményes telefonálgatásba kezdtünk. Nekünk nem volt telefonunk, ezért csak jó néhány ismerős felhívása után tudtam közvetett kapcsolatba kerülni a feleségemmel. Mulatni már senkinek sem volt kedve, az erőltetett kedélyeskedés sem ment sokáig. Bálint Antal ügyvédéknél aludtam, Ágostonék pedig hazamentek, hogy megbeszéljék Zsuzsival a telefonon el nem mondott részleteket.

Bálinték följánlották, hogy maradjak náluk hosszabb időre, ha úgy tartom jónak. Ezt én két ok miatt nem fogadtam el: föltételeztem, hogy a rendőség

lehallgatta a telefonbeszélgetéseket, tehát sejtik, hogy még Zentán vagyok, másrészt Bálinték háza kétszeresen is zsákutcában volt. Ezt úgy kell érteni, hogy a Lukács György filozófus nevét viselő vakbélserű pici utcácska – itt volt Bálinték jókora háza, benne az ügyvédi irodával — egy másik zsákutcából nyílt. Innen menekülni egy esetleges házkutatáskor lehetetlennek bizonyult volna.

Másnap, azaz 1992. január 3-án kellett volna bevonulnom. Mint később megtudtam, a katonai ügyosztály kézbesítői előző este elegánsan leakasztották a kapuszögről a kulcsot, és önhatalmúlag behatoltak az udvarunkba. A házba ugyanezt már nem sikerült megtenniük, mert Zsuzsi bevágta az orruk előtt az ajtót és bezárkózott. Harmadikán reggel háromnegyed hétkor házkutatást tartottak. Őt rendőr ugrott be a bezárt nagykapu tetején, azzal a céllal, hogy nyakon csípijenek. Később erről az esetről különféle legendák keletkeztek, például, hogy egy titkos házi rejtkehelyről figyeltem a fogdmegeket, és jókat röhögtem tanácstalan tüsténkedésükön. A rendőrök minden zugba beszagoltak, de, becsületükre legyen mondva, alvó gyerekeimet nem háborgatták. Dolgozószobám impozáns rendetlenségén viszont elámultak.

Ebéd után – meg kell hagyni, kiadós, bánati jellegű disznótoros volt, ami még a közismert bácskai kalóriatekozlást is lepipálta – Bálint Antallal Körmendikez indultunk, hogy onnan együtt menjünk Adára, a VMDK elnökségi ülésére. Majd elfeledtem, a reggeli órákban Bálintéktól átmentem Varga Zoli íróhoz – betoppant közben Szloboda János is —, jót s jókedvűen dumáltunk, sőt, felhívtam Vargától Keszég Károlyt is az újvidéki Napló szerkesztőségének telefonszámán.

„Nem lesz ebből baj?” – kérdezte Zoli. „Nem” — mondtam. „Hiszen azt már így is tudják, hogy Zentán vagyok.”

A kiadós déli étkezést követően, ahogy Bálinttal a sarkon kifordultunk, már messziről megláttuk, hogy a „nagy” zsákutca bejáratánál rendőrautó áll, háromnegy rendőrrel. Egyikük mintha valamit keresgélt volna az út menti méteres gazban. Ebből nem úgy tűnt, hogy engem várnának, azonban ezt sem lehetett ki-zárni. Úgy tettünk, mintha nem érdekelne bennünket

az egész, pedig egy kissé felgyorsult szívverésünk. Közeliükbe érve észrevettünk a gazban egy kerékpárt is. Megjegyzem, korábban a bicikli nem volt ott: sem amikor Szlobodától elbúcsúzva visszatértem Bálintékhoz — ez körülbelül két órával korábban történt —, sem délelőtt, amikor Varga Zolihoz mentem. Amikor elhaladtunk a rendőrök mellett, egyikük beszólt a rendőrautó gépkocsivezetőjének: „Ezt keresik?” „Ezt” — hangzott a válasz. Ebben a pillanatban azt hittem, le tartóztatnak. De nem történt semmi. Máig sem tudom, hogy a kurta párbeszéd tárgya én voltam-e, vagy az elhagyott (ellopott?) bicikli. Ahogy múltak a hetek — több mint egy hónapig bujkáltam —, egyre hajlamosabbá váltam azt gondolni, hogy a zentai magyar rendőrök énrólam beszéltek. Sőt, nemcsak rólam, de közvetve hozzám. Mintha azt akarták volna a tudtomra adni, hogy köröznek. De lehet, hogy mégiscsak a rozsdás kerékpárról volt szó. Bárhogyan is volt, annyi bizonyos, hogy két nappal később, január ötödikén Körmendiékhez kiment a rendőrség. A talpraesett Körmendi néni még azt is letagadta, hogy valaha is látott.

Feleségemmel Adán találkoztam. Egy nagy táska ruhát, fehérneműt, orvosságokat, tisztálkodási kellékeket hozott. Azt tanácsolta, semmiképpen sem menjek haza, mert minden módon meg akarnak fogni. Sági Mihály, a községi katonai ügyosztály vezetője nem titkolta elégedetlenségét, hogy kicsúsztam a markukból. A nép ugyanakkor nem titkolta örömét. Volt, aki úgy tudta, kutyákkal vadásztak rám, mégsem tudtak elfogni. Ugyanakkor elterjedt a híre, hogy Magyarországra szöktem. Amikor ezt megtudtam, elhátároztam, hogy a nyilvánosságot mindenképpen értesíteni fogom szándékomról: nem vonultam be, de nem is mentem külföldre. Világosan láttam ennek jelentőségét. Ismert embernek számítottam, s tudtam, korántsem mindegy, hogy miként cselekszem...

Adán Ágoston András elmondta, a hadügyminiszterhez és a parlament elnökéhez kíván fordulni felmentésem érdekében. Valamennyien éreztük, hogy ez meddő kísérlet lesz, de időnyerés céljából nem tűnt rossznak. Még tartott az elnökségi ülés, amikor jelentették, hogy feltűnően sok rendőr cirkál a város központjában, a VMDK-iroda környékén. Azonnal befejeztük az eszmecsere-t. Én Körmendi kocsijába szálltam be, majd egy sötét melléktucában autót váltottam, s kerülő úton Dudás Károly és dr. Sepsey Csaba Szabadkára vitt. Emlékszem, útközben megálltunk Csantavéren. Akkor még nem sejtettük, hogy a következő áldozat éppen egy csantavéri fiú lesz majd.

Körülbelül egy hétig tartózkodtam Sepsey Csabáéknál, a legnagyobb körültekintés mellett, hermetikusan elzárva a külvilágtól. Csak a legjobbakat mondhatom róluk. Juci kiváló, határozott asszony, a szabadkai árvaház szociális gondozója. Sokat beszél-

gettünk a gondozottak mostoha sorsáról. Elképesztő történeteket hallottam tőle. Csaba elmesélte családjának krónikáját. Igazi polgári regénybe illő sztori. Tőle tudtam meg azt is, hogy miért zárták be a háború után Thomka Beáta édesapját egy koncepció perspektíván, s azt is, hogy unokatestvérek Sepsey Tamással, mi több, hogy rokonságban voltak a megboldogult Jovánovics Emil – Mile Jovanović temerini elmagyarosodott szerb gyógyszerésszel, aki a Bánáttól került hozzánk, igencsak kalandosan. Esténként, vagy amikor nem lehetett a házban mozogni a látogatóktól, s nekem rejtékhelyemre kellett visszahúzódnom, Churchill emlékiratait lapozgattam. A vén cinikus gabonapálinka-pusztító – amellett, hogy sokat lehet tőle tanulni – ismét megerősített abbéli hitemben, hogy a politikát többnyire sohasem az igazságérzet, hanem kizárólag a póre érdek vezérli. Ez alól a nyugati demokrácia nem kivételt képez, hanem épenséggel zsinórmértékül szolgál. Churchillt olvasva döbbsentem rá, hogy belátható időn belül aligha fognak a nagyhatalmak beavatkozni a volt Jugoszlávia területén dúló leszámolásba, hiszen az angolszászoknak, de különösen Amerikának egyelőre megfelel az egységesülő Európa hátában a véres balkáni készforgatás. Ennek tudatában (vagy éppen ezzel szemben) végképp úgy döntöttem, meg kell írnom a magam vajdasági *J'accusé*-ét, és a szoldateszka képébe kell vágnom a kesztyűt. Amikor Sepseyéknek felolvastam, azt mondták (egész pontosan Csaba nyilatkozott így): „Azt remélem, ezt egyelőre nem kívánod megjelentetni.” Pedig az volt a leghőbb vágyam.

Ma már nem tudom, miből táplálkozott lelkemben a szinte fanatikus meggyőződés és magabiztosság, hogy a rendszer háborús céljait nyíltan elutasító, sorsomat vállaló, ugyanakkor további életpályámat, de talán az életemet is kockára tevő, lényegében az egész politikai rendszer ellen lázító nyílt levelem bármely tájékoztatási eszköz közölni meri. Választásom a Magyar Szóra esett. A lap vezetői ugyan sohasem szimpatizáltak a kisebbségi autonómia eszméjével, sem a VMDK-val, de Milošević háborús politikájának kérdésében hasonló – elutasító – platformon álltunk. Már nem tudom, kik vihették el a levelemet Újvidékre, s arról sincs semmiféle információ, ki és milyen körülmények között vállalta, hogy megjelenteti a szöveget, de tény, hogy a „Miért nem tettem eleget a behívóparancsnak?” január 12-én napvilágot látott. Azt gondolom, nem csupán a szerző volt vakmerő, de a lap szerkesztősége is, amikor ilyen sorokkal üzent az olvasóknak:

„Akik azzal vádolják a nyugati demokráciákat, hogy önző érdekeik folytán cserbenhagyták Jugoszlávia népeit, s nem állították meg időben erélyesebb fellépésükkel ezt a példátlan esztelenséget, amit hova-

tovább már hízelgésszámba megy egyszerűen csak háborúnak nevezni, azok, azt hiszem, egyáltalán nem tévednek. Ez azonban csupán a kérdés egyik fele. Valamennyiünknek egyénileg, külön-külön is meg kell válaszolni, hogy voltaképpen mit akarunk: békét vagy háborút? Tévedés ugyanis azt hinni, hogy egyéni döntéseink nem befolyásolják a látszólag egyénfölötti társadalmi (és úgynevezett nagypolitikai) folyamatokat. Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van – idézhetnénk Illyés Gyulát. Azonban ne érzük be ennyivel (...) Hol zsarnokság van, ott gyávaság is van a szívekben. A hatalmasok önkényeskedését minden egyes ember személyes gyávasága élteti.” (...)

„A haláltól különösebben nem félttem soha. Különben is, azok többsége – hála Istennek, több ezren vagyunk —, aki hasonlóan járt el, mint én, nem a haláltól, hanem az esztelen, rákényszerített gyilkolástól fél jobban. Ezért értem meg azokat, akik a behívóparancs elől külföldre menekültek, noha példájukat nem fogom követni. Ha nem volnék egy egzisztenciájában veszélyeztetett kisebbség tagja, talán úgy járnék el, mint ők, akik, mint Varga Zoltán írta nemrégiben, a lábukkal szavaztak a háború ellen. Nekünk, itt maradóknak viszont *nemcsak a háború ellen, de magyarságunk mellett is szavaznunk kell tetteinkkel naponta.*

Éppen ezért sem a frontra, sem emigrációba nem megyek.

Ennek a háborúnak mind törvényességében, mind céljában, mind értelmében, mind pedig módszereiben kezdettől fogva kételkedtem, s első pillanatától kezdve a VMDK és a magam szerény eszközeivel szembeálltam vele. Emberként, magyarként – és igen! – a szerb nép és a szerb kultúra barátjaként egyaránt.”

(...)

„Két kicsiny gyermekem van, ha felnőnek, és én megérem azt az időt, tiszta lelkiismerettel akarok a szemükbe nézni: lehet, hogy nem sok tellett apjuk erejéből, de ő legalább megpróbálta...”

Ennyi idő után összemosódnak bennem a részletek. Nem tudom, egész pontosan mikor mentem le Újvidékre. Először körültekintően tájékozódunk, hogy melyik úton van rendszeres ellenőrzés. Kudlik Gábor azt ajánlotta, hogy Szőregig elvisznek kocsival, onnan pedig menjek tovább autóbusszal. Ezt teljesen abszurd ötletnek tartottam, ugyanis a szőregi busz Temerinen át közlekedett, tehát gyorsan lebuktam volna. Amellett tudtuk, hogy az újvidék-temerini illetve a belgrád-szabadkai utak kereszteződésénél páncélinges rendőrök ellenőrzik a járműveket. A személygépkocsikat állandóan, a buszokat inkább elvétve, ritka madarakra vadászva. Végül Csabának csak annyit mondtam, hogy a veszélyes zónát elkerülve menjünk be a városba, és tegyen ki valahol Péterváradon. A péter-

vári Major egyik utcácskájában elbúcsúztunk, s én megkezdtem hazárdjátékom újabb fordulóját.

Miért kellett otthagynom biztosnak látszó szabadkai búvóhelyemet? Ennek egyetlen oka az volt, hogy az újévi ünnepek és a januári vizsgaszünet közötti néhány napban meg kellett tartsam lektori óráimat az egyetemen. Nem minden ok nélkül tartottam ugyanis attól, hogy az Intézet és a Tanszék igazgatása – félve a hatalomtól —, mások meg kihasználva annak lehetőségét, hogy bosszút állhatnak korábbi renitenskedésemért, a munkaügyi törvény értelmében rövid úton fölmondanak, ha három napnál tovább igazolatlanul távol maradok munkahelyemtől.

De mit kerestem Péterváradon? Tudtam, hogy a pétervári Majorban él édesanyám leánykori barátnője. Emlékszem, gyerekkoromban, apám halála után egy évvel több napot, talán egy hetet is eltöltötünk ennél a családnál anyámmal és kishúgommal. Akkor még teljes volt a Bukovcsik család. Azóta szinte mindenki meghalt, Mancsi néni egyedül maradt a házban, öregségére. Különben negyven évig volt a Magyar Szó gépírónője, míg nála laktam, jónéhány érdekes kalandot elmesélt azokról az évekről. Szóval fogtam a csomagomat, és megkerestem a Bukovcsik-házat. Nem kertettem, elmondtam, miről van szó. Mancsi néni még nem olvasta a Magyar Szó vasárnapi számát – abban jelent meg a közvéleménynek szóló lázító levelem. Ennek ellenére nem kellett csalatkoznom: miután néhány mondatnyi közös emlék felelevenítését követően meggyőződött róla, hogy én tényleg az vagyok, akinek magamat mondom, vagyis a Varga Ilonka fia, a máskor diáklányoknak, majd egy ismert újságírónőnek kiadott udvari szoba azonnal a rendelkezésemre állt!

Egyetemi kollégáim viszont addigra már értesültek a helyzetemről, sőt, mint Papp György igazgató szavaiból kiértettem, vele a hatóság valamelyik szerve (belügy?) is konzultált az ügyemben. Ennek ellenére, vagy éppen ezért, nagy volt az elképedésük, amikor megjelentem. Leginkább örültek hihettek, vagy provokátornek, pedig tetteimet kizárólag a legszárzabb racionalizmus irányította: január 15-éig megpróbálni kihúzni, aztán jön a vizsgaszünet! Kapóra jött, hogy egyetlen régi hallgatóm sem jelentkezett vizsgázni vagy kollokválni a téli vizsgaidőszakban. Úgy okoskodtam, ha egy hetet kitarok, és megtartom óráimat, aztán már – az egy hónapig tartó szünet idején – akár otthon is meghúzhatom magamat — csupán attól tartottam, hogy a bölcsészkarra menet vagy onnan jövet valahol a bejárat közvetlen közelében fognak le a rendőrök. Azt viszont biztosra vettem, hogy az egyetem épületébe nem jönnek be értem, mert — így okoskodtam —, kerülni kívánják a botrányt. De azért erre az eshetőségre is megpróbáltam fölké-

szültem, úgyhogy állandóan a lehetséges egérutakon járt az eszem. Hazafelé például sosem a rendes úton mentem, hanem a Duna-part főnyén botorkálva, vagy árkon-bokron, jókora kerülőutakkal. A hidakat rendőrök őrizték, egyik alkonyatkor sokáig méregettek, de nem igazoltattak. A gépkocsik azonban nemigen úszták meg. Most láttam, mekkora mázlink volt Sepseyvel – ha akkor leállítanak bennünket, végem van.

Papp Györggyel közöltem, az óráimat meg kívánom tartani. A tény, hogy elutasítottam a behívót, bírósági kérdés, és nem munkaügyi. Ezzel egyetértett, sőt, sem ő, sem Gerold tanzékvezető nem kicsinyeskedett, amikor közöltem, hogy a szemeszteri szünet idején nem fogok bejárni a keddi és szerdai kötelező intézeti napokon. Később visszahallottam, az Intézetben voltak másféle hangok is. Bori Imre és Horváth Mátyás szerint azzal, hogy nyilvánosan elutasítottam a behívóparancsot, kockára tettem az Intézet tekintélyét, veszélybe sodortam az intézményt. Horváth Mátyás állítólag kifejtette, hogy a behívónak eleget tenni állampolgári kötelesség, és el kellett volna mennem katonának. Néhányszor Faragó Nelli által üzentem Zsuzsinak, sőt egyszer, ha jól emlékszem, Fehér Kati útján is. Egyik alkalommal Nelliék irodájából kilépve Bányai jött utánam, és négy szemközt fölajánlotta, hogy ha kell, nála is meghúzhatom magam. Megköszöntem, mondván, hogy egyelőre nincs szükségem rá.

Mancikánál különben jól éltem. Úgy tűnt, teljes biztonságban vagyok. Körültekintően, a konspiráció szabályainak megfelelően közelítettem meg a házat, előzőleg különféle elterelő hadműveleteket téve. Egyik délután éppen a kertés ház kapujához értem, amikor megállt mögöttem egy kocsi. Egy fiatalember és egy idősebb hölgy szállt ki (később kiderült, hogy anya és fia), és egyenesen a bejárathoz léptek. Közeli ismerősök voltak, és valami cseresznyebefőttért jöttek. Bizalmatlanul méregettek, de Mancika kivágta magát. „Szervusz Palikám, hogy van édesanyád?!” – fordult felém, majd a vendégeinek megmagyarázta: „Tudjátok, ő az én Pali unokaöcsém Palánkáról, akiről már meséltem nektek.” Én vettem a lapot, és nyomban kikerekítettem egy históriát. Úgy tűnt, a váratlan vendégek nem fogtak gyanút.

Abból a feltételezésből kiindulva, hogy a legforgalmasabb helyeken úgysem keresnek, elhatároztam, hogy bemegyek a Fórum kiadóházba. (Már nem tudom pontosan, mit is akartam elintézni.) Úgy véltem, egyúttal ez alkalmas hely lesz arra is, hogy találkozam Vékás Jánossal, a VMDK alelnökével. Megkértem Mancikát, hogy hívja fel Vékást, de ne mutakozzon be, s csak annyit mondjon, hogy 12-kor legyen az Új Symposionban, szerkesztői megbeszélés végett.

Miután Vékás az üzenetrögzítőjéről lehallgatta a szöveget, azonnal felhívta a Symposiont, ahol természetesen semmilyen szerkesztőségi megbeszélésről nem tudtak. Így ez a találka kútba esett, de az okát csak később tudtam meg. Másnap reggel az egyik hajnali busszal hazautaztam Temerinbe. Tudtam, ezen a járaton kevesen utaznak, az utasok többsége újvidéki, akik járeki vagy temerini munkahelyükre igyekeznek. Vesztemre (bár talán ez nem a legjobb kifejezés, hiszen nem lett a dolognak következménye), egy ismerősöm éppen akkor tartott hazafelé éjjeli portási szolgálatából. Én a busz farában ültem, s diszkrétan igyekeztem eltakarni az arcom. Ő valahol a busz közepén állt, ám egy idő után egyre többször oda-oda sandított a hátsó ülésre. Láttam, majd kifúrja az oldalát a kíváncsiság, hogy megtudja, honnan jövök. Végül egy alkalmas pillanatban mellém telepedett. Egy ideig kerülgette a témát, mint macska a forró kását, de végül csak rákérdezett: „Te nem kaptál behívót?” „De kaptam.” „Osztan?” „Nem mentem el.” „Oszt a munkahelyed?” „Járok rendesen dolgozni.” „Nem kerestek?” „Kerestek, de majd abbahagyják. Így szokták.” Biztosra vettem, hogy fel fog jelenteni – ma már látom, oktanul. Ugyanezt gondoltam arról a volt rendőrőről is, aki úgyszintén fölismert. A kora reggeli fagyos utcán, halpiaci házuk előtt talákoztunk, éppen motorkerékpárját akarta begyújtani, amikor meglátott. Gyerekkorunkban egy iskolába jártunk. Köszöntünk egymásnak... (Egy-két napig vártam a rendőröket, de nem történt semmi.)

A házunkat a kert felől macskaléptekkel közelítettem meg a hajnali szürkületben, mégis fölvertem a környék összes cerberusát. A kertajtón a bejegesedett lakatot egy istennek sem tudtam kizárni, de már akkor ugatott, tutult, vonyított Kastély utca valamennyi ebe – csálhatatlanul megszimatolták az üzött vad jellegzetes illatát – így hát a förtelmes kutyakórus közepette voltam kénytelen beugrani a kerítésen. A ház csöndes, tudtam, Zsuzsi dolgozik, a gyerekek Répásiéknál. Bementem, megfürödtem. Ezen a délelőttön döböntem rá, hogy otthon idegesítőbb a légkör, mint máshol. Minden neszre fölfigyeltem, minden autózúgásra készültségbe helyezkedtem, kész terveim voltak, merre és hogyan meneküljek. Nyugtalanított a hajnali váratlan lelepleződés is, nem tudtam, mire számíthatok. Így ment ez még néhány napig. A feleségem reszketett: „Nyugodtabb vagyok, ha nem vagy itthon. Amióta elmentél, az egyik házban az utca túloldalán állandóan föl van húzva a redőny. Mintha a mi házunkat figyelnék.” Egyetértettem aggodalmával. Ugyanakkor a gyerekeken láttam, mit jelent számukra a hazatérésem. Rebi még csupán három és fél, ám Eszti hétéves volt akkor, s már mindent tudott: félt és féltett, gyűlölte a háborút, noha még nem értette

pontosan, mi is az. Néhány otthon töltött nap után viszszaementem Újvidékre, ezúttal Papp Feriék házába, a Dusán cár utcába. Feri a negyvenes évek végén egy koncepciót követően éveket töltött Pozsarevácon, vasdiplomával végzett a börtönegyetemen, mert rá-sütötték, hogy gimnazista korában társaival levegő-be akarta röpíteni a Budapest és Újvidék között közlekedő nemzetközi gyorsvonatot. Tudtam, hogy rá és családjára minden körülmények között számíthatok... Amikor másnap megjelentem Mladin Imre törrelőnél az újvidéki Munkás utcában, hogy előkészítem a Hírmondó következő számát, Imre nem akart hinni a szemének. Ez sem volt éppen veszélytelen játék, hiszen üzlettársai és ismerősei között akadt egy-két tiszti rangfokozatú belügyes is.

Ahogy múlt az idő, egyre merészebb lettem, és újra hazamentem. Már egy hete otthon voltam, reggelként én vágtam össze a szentet, gyűjtöttem be a kályhákba. Tulajdonképpen akárki észrevehetett a szomszédok közül. De nem egészen így történt. A nyitott fürdőszobaablakon át gyakran hallhattam Kohanec Gyuri bácsi és Franci néni motyogását, gamós botjuk kopogását a hosszú falusi gang cementlapos kövezetén. Már mindketten nyolcvan fölül voltak. Tudtam, hogy nagyon megrendítette őket a sorsom. Szénvagdalás közben a szeneskamra és a kukoricahambár (Temerinben hambárnak mondják a góret – Cs. B.) közötti résen egyszer láttam is az öreget, néma maradtam, de a hallgatás nagyon nehezemre esett. Aztán egyik alkalommal ő szólt oda, gondolván, hogy a fejszével apósom csattog: „Jani, te vagy?” „Nem. Én vagyok.” „Kicsoda?” „Én, Gyuri bácsi, a Béla.” Szegény öreg, még most is látom, ahogy odajött, és eleredtek a könnyei. Az ujjamat a számra téve mutattam neki, hogy egy szót sem! Vele azután már csak kiszabadulásom után találkoztam újra.

Az elkövetkező napokban az Újvidék-Temerin közötti utat – kerülő úton, Bácsszőreg felé – többször is megtettem. Hajnalok hajnalán leginkább Zsuzsi csempészett ki és be, miközben én az autó alján fe-

küdtem, a két gyerek meg, mert legtöbbször velünk jöttek, rám ült, hogy a rendőrök meg ne lássanak.

1992. február 7-én – a római katolikus naptár szerint (mely az ironikus konnotáció miatt ott lógott Marx kettős portréja alatt a dolgozószobám falán) ez a nap Richárd családapát illeti – a kora délutáni órákban (úgy 14 óra táján) Balogh Sanyi jött értem, hogy bevigyen Mladinhoz a Hírmondó anyagával. Voltaképpen Móricz Karcsi barátunkat és édesanyját akarta a kórházba vinni, idősb Móricz látogatására. Arról, hogy én is velük tartok, Baloghékon, és talán Móriczékon kívül mások nem tudtak. Mladin Imre sem. Utólag elemezve az eseményeket, szemmel látható, hogy több hibát is elkövettünk. Az első az volt, hogy a nap legforgalmasabb szakában indultunk: ilyenkor jönnek-mennek az üzemi és hivatali dolgozók haza vagy a munkahelyükre. Másodszor: nem az udvarban, hanem az utcán szálltam be a kocsiba. Harmadszor: a vezető melletti ülésre ültem, s nem hátra. Negyedszer: nem mentünk át a nemzetközi útra, pedig tudtuk – csak megfélemedtünk róla –, hogy éppen azon az úton, amelyen megyünk, van rendszeres ellenőrzés, meghozzá eléggé szigorú. Végeredményben ezeket a hibákat közösen követtük el, nincs tehát kit okolnom emiatt, és senkinek sincs oka önvádra. Egyébként alig indultunk el, amikor a temerini egészségház táján szembetalálkoztunk a kerékpárján hazafelé karikázó XX-szel, aki korábban fontos szerepet játszott az egyházi helyi „közéletben”. Rám pillantott, és ahogyan fölismert – mert hogy fölismert, az nem kétséges, hiába volt nagyra növesztve a bajuszom, és hiába volt szememre húzva a fekete disznókupec kalap – zavartan elkapta a tekintetét. „Ez fölismert!” „Föl, ugye?” – erősítette meg, mintsem kérdezte Csuhi. (Balogh-nak ez a ragadványneve, mert boldogult úrfi korában papnak készült Szabadkán.) Valami élccel elütöttük a dolgot, és tovább hajtottunk Móriczékhöz, de még ott sem tudtunk napirendre térni a dolog fölött. XX-ről az a hír járta már évekkorábban, hogy aktív rendőrspicli.